

QƏRBİ AZƏRBAYCAN BİZ QAYIDAÇAĞIYQ

Prezident İlham Əliyev:

“Mən şadam ki, bu məsələ ilə bağlı bizim əzəli torpaqlarımızın tarixi ilə bağlı indi sanballı elmi əsərlər yaradılır, filmlər çəkilir, sərgilər təşkil olunur”

“Bizim tarixi torpaqlarımız İrəvan xanlığıdır, Zəngəzur, Göyçə mahalıdır. Bunu gənc nəsəl də, dünya da bilməlidir. Mən şadam ki, bu məsələ ilə bağlı – bizim əzəli torpaqlarımızın tarixi ilə bağlı indi sanballı elmi əsərlər yaradılır, filmlər çəkilir, sərgilər təşkil olunur. İrəvan bizim tarixi torpağımızdır və biz azərbaycanlılar bu tarixi torpaqlara qayıtmalıyıq. Bu, bizim siyasi və strateji hədəfimizdir və biz tədricən bu hədəfə yaxınlaşmalıyıq”.

İrəvan gimnaziyası:

tarixin yaddaşında və müasir araşdırmalarda

Son illərdə Qərbi Azərbaycanın ictimai-siyasi, mədəni-maarif həyatı, tarixi və coğrafiyası ilə bağlı xeyli maraqlı tədqiqatlar meydana gəlib. Həmin tədqiqatların metodoloji əsası Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Bizim tarixi torpaqlarımız İrəvan xanlığıdır, Zəngəzur, Göyçə mahalıdır. Bunu gənc nəsəl də, dünya da bilməlidir. Mən şadam ki, bu məsələ ilə bağlı – bizim əzəli torpaqlarımızın tarixi ilə bağlı indi sanballı elmi əsərlər yaradılır, filmlər çəkilir, sərgilər təşkil olunur. İrəvan bizim tarixi torpağımızdır və biz azərbaycanlılar bu tarixi torpaqlara qayıtmalıyıq. Bu, bizim siyasi və strateji hədəfimizdir və biz tədricən bu hədəfə yaxınlaşmalıyıq”- fikirləri təşkil edir.

Qərbi Azərbaycanda təhsil və maarifçilik mühtitinin inkişafı ilə bağlı aparılan araşdırmalarda pedaqoji elmlər doktoru, professor, Əməkdar elm xadimi Fərrux Rüstəmovun tədqiqatları yeniliyi və ilkinliyi ilə diqqəti cəlb edir. Professor Fərrux Rüstəmovun “İrəvan Müəllimlər Seminariyası və onun azərbaycanlı məzunları” (2022) və “İrəvan kişi gimnaziyası və onun azərbaycanlı məzunları” (2024) kitablarında xeyli arxiv sənədləri, elmi mənbələr, xatirə yazıları, fotosəkillər ilk dəfə elmi dövriyyəyə daxil edilir, təhlil olunaraq geniş oxucu auditoriyasına təqdim edilir.

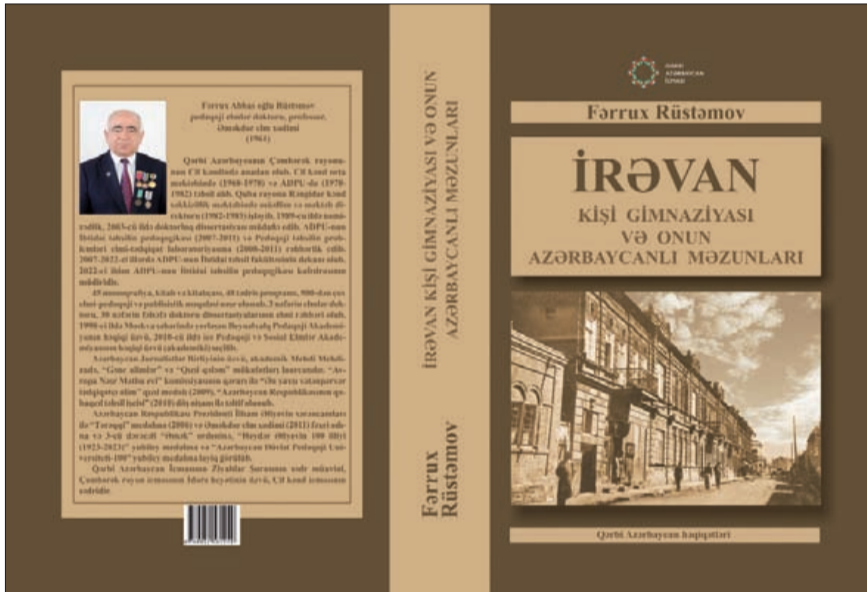
“İrəvan gimnaziyası və onun azərbaycanlı məzunları” (2024, 479 s.) kitabının ideya müəllifi sənətnaşlıq elmləri doktoru, professor Ədalət Vəliyev, elmi redaktoru, Qərbi Azərbaycan İctimasının sədri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Milli Məclisin deputatı Əziz Ələkbərlil, ön sözün müəllifi AMEA-nın müxbir üzvü, Əməkdar elm xadimi, professor Misir Mərdanovdur. Kitabın tanınmış alimlər Nazim Mustafa, Cəbi Behramov, İbrahim Bayramov, Yaqub Babayev və Fərzal Rüstəmli rəy veriblər.

“İrəvan kişi gimnaziyası və onun azərbaycanlı məzunları” monoqrafiyası elə prinsiplər əsasında hazırlanıb ki, hər hansı bir tarixi tədqiqatda bu tələblərə əməl olunmazsa, tədqiqatın uğurundan, müəyyən səmərə, fayda verəcəyindən danışmaq olmaz. Tarixi pedaqoji hadisənin, problemin öyrənilməsi, bu sahədə hərtərəfli təhlillərin aparılması həmişə vaciblik qazanıb, xüsusi məsuliyyət tələb edən bir işdir. Hər hansı sahədə olursa olsun keçilmiş yol, tarixi yaddaş səhifələri necə varsa öyrənilməli, əsaslı tədqiqatlar yazılmalı, salnamələr hazırlanmalıdır. Bu yaddaş səhifələri müəyyən bir dövrün inkişaf mərhələsinin xüsusiyyətlərini, tələblərini özündə ehtiva etməlidir. Bu zaman tarixi hadisələrə yanaşmanın yeniliyi, axtarıların əhatəliliyi və tamlı-

ğlı tədqiqat üçün şərtidir. Çünki zaman həmişə öz tələblərini ortalığa qoyur və onun həli yollarını aktuallaşdırır. Günümüzün diqqəti kimi bu cəhət professor Fərrux Rüstəmovun monoqrafiyasının adında, həcmində və məzmununda öz əksini layiqincə, yüksək səviyyədə tapır.

Əsərdə İrəvan kişi gimnaziyasının təşəkkülü və inkişaf mərhələləri tarixi təcrübə nəzərə alınaraq kompleks şəkildə araşdırılır, qəza məktəbinin progimnaziyaya, progimnaziyanın gimnaziyaya çevrilməsini şərtləndirən amillər üzə çıxarılır. Qəza məktəbinin, progimnaziya və gimnaziyanın İrəvan maarifçilik mühtitinin yaranmasında, azərbaycanlıların təhsilə cəlb edilməsində yeri və rolu müəyyənləşdirilir.

Professor F.Rüstəmov tarixi-pedaqoji fakta, elmi həqiqətə ciddi şəkildə və yüksək tələbkarlıqla yanaşan alimdir. O, sərhətli hər bir fikirdə yalnız faktlara, arxiv sənədlərinə, dəlil-sübutlara istinad edir. Əsərdə müəllif gimnaziyanın tədris-təlim işlərini, təhsil müəssisəsinin təcrübə fəaliyyətini müxtəlif mənbələr – arxiv sənədləri və dövrü nəşrlər əsasında öyrənir. Professor problemə aid özündən əvvəlki tədqiqatlarla da “tarixi həqiqəti tapmaq” prizmasından yanaşır. Fərrux müəllim üçün müəllif nüfuzu deyil, həqiqətin nüfuzu önəmlidir və bu cəhət onun yaradıcılığının bütün dövrlərində yaxşı bir keyfiyyət kimi üzə çıxır. Bu əsərdə də müəllif çoxlu sayda arxiv sənədləri, dövrün rəsmi nəşrləri, bölgənin tarixi və sosial həyatı ilə maraqlanan rus ziyalılarının vaxtilə qələmə aldıkları təsvir xarakterli əsərləri və xatirələri diqqətlə araşdırıb, tarixi, ədəbi, pedaqoji mənbələrə güvənilərək elmi həqiqətin tamlığı və zənginliyinə nail ola bilib. İşin çətinliyi və mürəkkəbliyinə baxmayaraq, müəllif 680-dən çox elmi mənbədən seçdiyi fakt, rəqəm və müxtəlif nümunələr əsasında maraqlı təhlillər aparıb, gimnaziya həyatını təsvir etməyə nail olub.

Əsərin girişində heç bir tarixi və hüquqi əsası olmayan, qarızmin “parçala hökm sür” mənfur iddiasının qurbanı olmuş Qərbi Azərbaycanın təhsil tarixinin öyrənilməsi üçün müəllif kredosu aydın şəkildə ifadə edilib. Əsərin yazılma səbəbləri haqqında müəllif mövqeyi də maraqlıdır. Göstərilən beş səbəb mövzunun bütün əsas cəhətlərini tədqiqat materialı kimi öyrənilməsinə təminat verir. XIX əsr və XX əsrin əvvəllərində İrəvan şəhəri Azərbaycanın qabaqcıl və diqqətçəkən mədəni mühit mərkəzlərindən biri olub. Məşhur İrəvanlılar, Şaxtənskilər, Məmmədqulu bəy Kəngərli, Cəlil Məmmədquluzadə, Eynəli bəy Sultanov, Qəmərlinskilər, Firidun bəy Köçərli, ata və oğul Nərimanbəyovlar, Mirzə Cabbar Əsgərzadə və başqaları İrəvan mədəni mühitinin görkəmli simaları olublar.

Professor F.Rüstəmov monoqrafik tədqiqatlar üzrə yüksək elmi soriştə nümayiş etdirən tədqiqatçı alimlərimizdən biridir. Bu cəhət onun yaradıcılığı ilə tanış olanlar tərəfindən birmənalı şəkildə təsdiq olunur. İnamla demək olar ki, alimimiz əsərləri üçün fundamentalıq əsas keyfiyyətdir, tədqiqat obyektini kimi götürülmüş hər hansı bir problem hərtərəfli və sona qədər araşdırılır. Bu əsər də müəllifin tədqiqatçı imkanlarının yeni bir təzahürüdür. İrəvanın bu şöhrətli təhsil müəssisəsinin yaranma və inkişaf mərhələləri (qəza məktəbi, progimnaziya, gimnaziya), təhsilin məzmunu və metodları, tədris-tərbiyyə işləri, məktəbin direktorları və fəxri nəzarətçilər, pedaqoji şura, elmfənn müəllimləri, Azərbaycan dili və şəriət fənnini tədris edən müəllimlər, şagird kontingenti, gimnaziyanın kitabxanası, mədəni tədbirlərin (teatr tamaşaları və s.) keçirilmə-

si, məktəbin həkimləri haqqında müəllifin oxucunu məlumatlandırma bilməsi əsərin hərtərəfli, əhatəli tədqiqat olduğunu göstərir, elmi-pedaqoji mühit gənc tədqiqatçılar üçün də, faydalı ola biləcəyinə əminlik yaradır.

Sistemlilik, hadisələrin xronologiyası, ardıcılığı tarixi-pedaqoji tədqiqatlarda həmişə gözənilməsi vacib olan tələblər olub. Bu istiqamətdə hazırlanmış əsərlərdə öyrənilən problemin ümumi mənzərəsini yaratmaq, yüksək ümumiləşmiş səviyyədə həllinə nail olmaq, onu fikir, düşüncə materialına çevirməyin mümkün yolu belədir. Müəllifin gimnaziyanın direktorları V.İ.Brajnikov, Q.A.Boqolyubovski, F.Y.Kotilevski, F.I.Stasenko, E.A.Çoqşavili), azərbaycanlı müəllimləri və məzunları haqqında topladığı məlumatlar tədqiqatçı əməyinin, zəhmətlə dolu günlərin, dözümlü və səbərdən yığılmış axtarıların bəhrəsidir.

Tədqiqatda gimnaziyanın azərbaycanlı müəllimləri, onların həyat və pedaqoji fəaliyyəti haqqında aşkarlanmış səhifələr əsərin oxunaqlı olması ilə yanaşı, elmi səviyyəsinin gənc təhsilçilərin mənərəsinə yaratmaq, yüksək ümumiləşmiş səviyyədə həllinə nail olmaq, onu fikir, düşüncə materialına çevirməyin mümkün yolu belədir. Müəllifin gimnaziyanın direktorları V.İ.Brajnikov, Q.A.Boqolyubovski, F.Y.Kotilevski, F.I.Stasenko, E.A.Çoqşavili), azərbaycanlı müəllimləri və məzunları haqqında topladığı məlumatlar tədqiqatçı əməyinin, zəhmətlə dolu günlərin, dözümlü və səbərdən yığılmış axtarıların bəhrəsidir.

Əsərdə yüzə yaxın (Əziz Əliyev, Musa-

tafa Tobçubaşov, Əhməd Rəcəbli və b.) məzun haqqında verilmiş törcümeyi-hal xarakterli məlumatlar axtarı, məzmun istiqamətinə görə digər fəsilərdən heç də geridə qalmır. Bu məsələ ayrıca bir tədqiqat problemi, araşdırma materialı da ola bilər. Xüsusən qeyd edək ki, müəyyən səbəblərdən, ermənilərin bədnam niyyətlərindən ucubandan bu mövzunun öyrənilməsi zamanı azərbaycanlı məzunlar haqqında arxiv sənədlərindən istifadə etmək çətinliyi də var. Tədqiqat mənbələri də gimnaziya məzunları haqqında geniş məlumat vermək imkanına malik deyil. Monoqrafiyada məzunların əksəriyyəti haqqında verilən məlumatlar müəllif axtarılarının nəticəsidir. Onların ictimai-mədəni, maarifçi-pedaqoji fəaliyyətinin üzə çıxarılması yönündə işin ağırlığı müəllifin üzərinə düşür. Əlbəttə, məzunlar haqqında az da olsa arxiv sənədlərində, qismən dövrü nəşrlərdə, tədqiqat əsərlərindəki məlumatlar, faktlar əhəmiyyətli olsa da, kifayətləndirici deyil. Onların ailələri, yaxın qohumları, birlikdə təhsil aldığı tələbə dostları və iş yoldaşları ilə əlaqə yaratmaq, yetişdirdiyi gəncliyin xatirələrini vərəqləməyi bacarmaq, başlıcası verilən məlumatların səhəhiyyəsinə, doğru-düzgünlüyünə əmin olmaq və s. bu kimi işlər böyük inadkarlıq, təmkinlik, tədqiqatçı bacarığı tələb edir ki, əsərdə bu cəhəti görür və hiss edirik.

Əsər iki çox mühüm funksiyasının yerinə yetirilməsinə-müəyyən bir tarixi-pedaqoji problemin həllinə və müasir pedaqoji elminin zənginləşməsinə layiqli töhfə kimi qiymətləndirilə bilər.

Professor F.Rüstəmov “İrəvan gimnaziyası və onun məzunları” əsəri ilə tarixin yaddaşına süzlən İrəvan gimnaziyasının fəaliyyətinə hərtərəfli baxıb və necə deyirlər, onun şöhrətli tarixini uca tutan bir tədqiqat işi yarada bilib. Kitabı İrəvan gimnaziyasının azərbaycanlı məzunlarının şəərəfinə ucaldılmış mənəvi abidə adlandırmaq, müəllifin bu sahədəki xidmətlərini bir daha pedaqoji ictimaiyyətin diqqətinə çatdırmaq olar.

İsmayıl ƏLİYEV,
Naxçıvan Dövlət Universitetinin
professoru, pedaqoji elmlər doktoru

Vahid RZAYEV,
Naxçıvan Dövlət Universitetinin dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru